

DOI: 10.31648/an.5223

JEZYKOWY OBRAZ MIŁOŚCI
W UJĘCIU TRANSLATORYCZNYM
(NA PODSTAWIE *ZBRODNI I KARY*
FIODORA DOSTOJEWSKIEGO)

THE LINGUISTIC IMAGE OF LOVE
FROM THE PERSPECTIVE OF TRANSLATION
(BASED ON THE ANALYSIS OF FYODOR DOSTOYEVSKY'S
CRIME AND PUNISHMENT)

Joanna Nawacka

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2694-4216>

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie / University of Warmia and
Mazury in Olsztyn

e-mail: joanna.nawacka@uwm.edu.pl

Keywords: linguistic image of the world, feeling, love, Fyodor Dostoyevsky, *Crime and Punishment*, translation

Abstract: Emotions and feelings, which determine mental experiences and activities of individuals, find their reflection in literary works. Love manifests itself externally as a behaviour of an individual, including the language he or she uses to communicate. The article constitutes an attempt to present the linguistic image of the world embodied in a Polish translation from Russian. For that purpose the research material was excerpted from *Crime and Punishment*, a novel by Fyodor Dostoyevsky.

Uczucia i emocje determinują przeżycia psychiczne, implikują działania człowieka i kierują nimi. Emocje to „uczuciowy aspekt świadomości, charakteryzujący się trzema cechami: określonym pobudzeniem fizycznym, określonym zachowaniem ujawniającym emocje świata zewnętrznego, a także wewnętrzną świadomością uczucia” [Ciccarelli, White 2016, 360]. Wszelkie emocje i uczucia znajdują odzwierciedlenie w twórczości literackiej. Zewnętrznym przejawem

uczuciu i emocji, także miłości, jest zachowanie człowieka i jego postępowanie, w tym również język, jakim się posługuje i komunikuje. Artykuł stanowi próbę prezentacji językowego obrazu miłości w przekładzie z języka rosyjskiego na język polski. Materiał badawczy wyekscerpowano z powieści Fiodora Dostojewskiego *Zbrodnia i kara*.

W *Słowniku psychologii* pojęcie miłości jest definiowane jako „intensywne uczucie sentymentu lub pociągu do kogoś, głębsze i silniejsze od lubienia, zwłaszcza kiedy towarzyszy mu przywiązanie natury romantycznej lub erotycznej” [Colman 2009, 397]. Językoznawca Jurij Apresjan definiuje pojęcie miłości następująco: „Uczucie doświadczane przez X-a w stosunku do Y-a, który jest miły X-owi i wzbudza w X-ie pragnienie bycia w kontakcie z Y-iem lub kauzacji dobra dla Y-a” [Apresjan 1995, 110].

Kanadyjski socjolog John Alan Lee zaproponował klasyfikację miłości, uwzględniającą trzy podstawowe typy miłości i trzy pochodne, które mogą się mieszać i tworzyć różne rodzaje i podtypy. Typy podstawowe to: *eros* – miłość erotyczna, namiętna; *ludus* – miłość ludyczna, zabawa, gra; *storge* – miłość przyjacielska; typy pochodne: *pragma* – miłość praktyczna, połączenie miłości ludycznej i przyjacielskiej; *mania* – miłość szaleńcza, namiętna, opętańcza i zaborcza, połączenie miłości *eros* i *ludus*; *agape* – miłość braterska, altruistyczna, połączenie *eros* i *storge* [Colman 2009, 397].

W 1986 roku amerykański psycholog Robert Jeffrey Sternberg sformułował tzw. trójkątną teorię miłości, zgodnie z którą trzy komponenty: namiętność (pożądanie seksualne), intymność (wzajemne zaufanie i dzielenie uczuć) oraz zaangażowanie (dążenie do utrzymania związku), składają się na miłość. W wyniku łączenia wymienionych trzech komponentów powstają różne typy miłości: niemłość – brak składników, lubienie/przyjaźń – tylko intymność, miłość ślepa – namiętność, miłość pusta – samo zaangażowanie, miłość romantyczna – namiętność plus intymność, miłość przyjacielska – intymność plus zaangażowanie, miłość fatalna – namiętność plus zaangażowanie, miłość kompletna – wszystkie trzy komponenty [Colman 2009, 397].

W tradycji europejskiej pojęcie miłości jest rozumiane na cztery sposoby.

Pierwszym jest seks, zmysłowość, libido. Drugim jest *eros* – miłość dążąca do prokreacji lub kreacji, czyli, jak podkreślali Grecy, tęsknota do wyższych form istnienia i więzi między ludźmi. Trzecim jest *philia* – przyjaźń, miłość braterska. Czwarta – to *agape* jak ją nazywali Rzymianie, *caritas* – miłość będąca poświęceniem się dla dobra innych, której prawozorem jest miłość Boga do człowieka [May 1993, 33].

Powieść *Zbrodnia i kara* [1866] Fiodora Dostojewskiego to powieść psychologiczna, w której zostały wnikliwie zobrazowane przeżycia wewnętrzne bohaterów, ich doznania, emocje, pragnienia, potrzeby, motywy, skłonności, relacje z innymi ludźmi, także relacje miłosne. Psychika każdej postaci jest bogata i złożona. Michaił Bachtin, wybitny rosyjski badacz kultury i teoretyk literatury, w swojej monografii *Problemy poetyki Dostojewskiego* [Bachtin 1970] użył w odniesieniu do gatunku tekstów artystycznych pisarza muzycznego

terminu polifonia. Dominantą kompozycyjną powieści polifonicznej¹ Dostojewskiego jest dialog, ściślej polilog, który zachodzi między niezależnymi w stosunku do autora bohaterami. Postaci Dostojewskiego nie odtwarzają poglądów swojego twórcy, lecz przedstawiają mnogość różnorodnych głosów-idei, które niejednokrotnie wykluczają się wzajemnie. Autonomiczne głosy-idee nie są wyizolowane czy zamknięte na głos Drugiego. Ich autonomia opiera się na dialogowej otwartości na „obce słowo” [Бахтин 1972, 3]. Świadomość bohaterów nie ulega reifikacji i nie staje się obiektem świadomości autora. Bohaterowie Dostojewskiego właśnie dzięki swojej podmiotowości sprawiają, że jego utwory stanowią dowód niezwyklej wrażliwości i antropocentryzmu twórczości pisarza [Jaworski 2013, 32].

Miłość w twórczości Dostojewskiego zajmuje ważne miejsce. Rosyjski filozof Nikołaj Bierdiajew jest przekonany, iż miłość stanowi istotny motyw dzieł pisarza:

Cała twórczość Dostojewskiego jest nasycona palącą i namiętą miłością. Dostojewski odkrywa w żywiole rosyjskim zasadę namiętności i lubieżności. Żywioł ludowy, który ujawnił się w chłystowstwie, Dostojewski odkrywa w warstwie inteligencji. Jest to żywioł dionizyjski. Miłość w powieściach Dostojewskiego jest wyłącznie dionizyjska. Ta miłość dręczy człowieka. Droga człowieka u Dostojewskiego jest drogą cierpienia. Miłość według Dostojewskiego jest wybuchem wulkanicznym, wybuchem dynamitu namiętnej żądz człowieka. Ta miłość nie zna prawa i nie zna formy. W niej ukazuje się głębia natury człowieka. Jest w niej ta sama dynamika namiętności, która występuje we wszystkich problemach Dostojewskiego. Jest to ogień pożerający i ognisty ruch [Bierdiajew 2004, 61].

Jest to przede wszystkim miłość tragiczna, która nie prowadzi do zjednoczenia i połączenia mężczyzny i kobiety. Zdaniem Bierdiajewa dzieła Dostojewskiego przedstawiają miłość pozbawioną magii i czaru, miłość, która nie porządkuje życia rodzinnego, wręcz przeciwnie – staje się drogą prowadzącą do zguby. Tragiczny wymiar miłości podkreśla stan kryzysu, w jakim znajdują się bohaterowie Dostojewskiego. Miłość jest wyłącznie tragedią człowieka, która niszczy i dezintegruje ludzką naturę, prowadzi do jego rozpadu, przyczynia się do braku stabilizacji życiowej [por. Grzmot-Bilski 2016, 214-216].

Powieści Dostojewskiego opisują głównie dwa rodzaje uczucia: miłość będącą przejawem pożądania, zmysłowej części człowieka oraz miłość będącą współczuciem, litością. Oba te uczucia tworzą dwa odwieczne bieguny, dwa elementy w całej miłości. Zarówno w pożądaniu, jak i we współczuciu mieszczą się ponadczasowe początki żywiołów, bez których miłość jest niemożliwa. I miłość – zmysłowość, i miłość – współczucie nie znają granic, niczemu nie są podporządkowane, równo spalają i spopielają osobę. Miłość nigdy nie jest zespoleniem i nie doprowadza do pełnego zjednoczenia [por. Бердяев 1991, 69-92].

¹ Więcej o polifonii w twórczości Dostojewskiego zob. w tekście Przemysława Pietrzaka *Na granicy dialogu. Język i etyka w powieści „Zbrodnia i kara” Fiodora Dostojewskiego* [Pietrzak 2003, 282-302].

Szczególnie dogłębnie psychologicznie Dostojewski opisuje miłość zmysłową. „W swojej twórczości Dostojewski ukazuje tragiczną drogę ducha męskiego, co dla niego jest drogą człowieka. Na tej drodze kobieta gra dużą rolę. Jednak kobieta jest tylko pokusą i namiętnością mężczyzny” [Bierdiajew 2004, 63]. Mężczyzna pozostaje z pasją przykuty do kobiety, ale nigdy się z nią nie łączy, nie jednoczy. Dostojewski dowodzi beznadziejnej tragedii miłości. Kiedy pożądanie staje się celem samym w sobie, prowadzi nie tylko do rozpusty, lecz także do zniszczenia osoby, ogień miłości ustępuje lodowatemu zimnu samolubnej samotności, niezdolności do znalezienia drogi do drugiego człowieka. Rozpusta, rozwiązłość jest przeciwieństwem każdego połączenia, zjednoczenia. Rozpusta to rozdzielanie, zamienia przedmiot pożądania seksualnego w środek, a nie cel. Cała fizjologia i psychologia rozpusty budowana jest na tej przemianie środków w cel, na zastępowaniu przyciągania do obiektu miłości przez pociąg do samej sztuki miłości. Miłość do miłości zamiast miłości do osoby – taka jest psychologia rozpusty. W tragedii męskiego ducha kobieta oznacza rozłam. Miłość seksualna, namiętność to utrata integralności ludzkiej natury [por. Бердяев 1991, 69-92].

Centralną postacią utworu *Zbrodnia i kara* jest student Rodion Raskolnikow, wokół którego skupiają się pozostali bohaterowie. W niniejszym artykule analizie językowej zostanie poddana relacja między siostrą Raskolnikowa Awdotią Romanowną, zwaną Dunią, i wdowcem Arkadiuszem Swidrygajłowem, byłym chlebodawcą Duni. Awdotia Romanowna pracowała w domu Swidrygajłowa jako guwernantka i musiała odejść z powodu jego jawnie uwodzicielskich zachowań. I to właśnie zmysłowa miłość Arkadiusza do Duni posłuży jako ilustracja badawczego materiału językowego, który został wyekscerpowany z powieści *Zbrodnia i kara* [Достоевский 2017] i tłumaczeń utworu na język polski dokonanych przez dra J.P. Zajączkowskiego² w 1928 roku [Dostojewski 2015] oraz Czesława Jastrzębca-Kozłowskiego³ w 1955 roku [Dostojewski 1992]. Głównym przedmiotem analizy staną się językowe obrazy miłości w powieści Dostojewskiego oraz ich tłumaczenia na język polski. Celem autorki zaprezentowanego tekstu jest przedstawienie językowego sposobu wyrażania miłości i wskazanie różnic w przekładzie z języka rosyjskiego na język polski.

Tłumaczenie dzieła literackiego to przede wszystkim umożliwienie poznania utworu w języku obcym bez znajomości języka oryginału, to pokonanie barier językowych między narodami. Przed tłumaczem stoi niezwykle trudne zadanie – „rekreowanie w innym języku dzieła istniejącego już w innym

² Dr J.P. Zajączkowski to pseudonim zbiorowy wykorzystywany w okresie 20-lecia międzywojennego i później w kręgach warszawskich literatów. Powieść *Zbrodnia i kara* w przekładzie dra J.P. Zajączkowskiego została wydana w 1928 r. w Warszawie przez Towarzystwo Wydawnicze „Rój”. Historię powstania pseudonimu opisał Melchior Wańkowicz w książce *Tędy i Owędy* w rozdziale *Mityczny doktor Zajączkowski* (Wańkowicz Melchior. 1982. *Tędy i owędy*. Warszawa: Wydawnictwo Iskry). W: https://pl.wikipedia.org/wiki/J.P._Zaj%C4%85czkowski [Dostęp 5 VI 2019].

³ *Zbrodnia i kara*. 1955. Powieść w sześciu częściach z epilogiem. Tłum. Jastrzębiec-Kozłowski Cz. Warszawa.

języku” [Pieńkos 2003, 82]. Tłumacz „powołuje do życia nową wartość kulturalną w nowym kontekście swego języka narodowego” [Pieńkos 2003, 82]. Żaden przekład literacki z powodu różnic między językami nie będzie jedynie kopią dzieła, istotną rolę w procesie przekładu odgrywa interpretacja językowa, stylistyczna, ideologiczna, estetyczna. Tak więc ten sam utwór literacki może mieć kilka różnych i różniących się przekładów [Pieńkos 2003, 84].

Tłumacz dzieła literackiego jest jednocześnie odbiorcą, czytelnikiem i interpretatorem tłumaczonego tekstu. „Na ostateczny kształt tłumaczenia czy przekładu wpływ mają nie tylko wiedza i wykształcenie tłumacza, lecz także jego subiektywne, emocjonalne, społeczne i estetyczne doświadczenia oraz wynikająca z nich wrażliwość na istotę tekstu (...), a także umiejętność interpretacji dzieła literackiego dla potrzeb przekładu” [Krzysztofiak 1996, 37]. Teoretyk przekładu Jiří Levý uważa tłumacza za profesjonalnego czytelnika, który przy pomocy językowych i estetycznych norm społeczności kulturowej przekształca oryginalne dzieło w nowy tekst [por. Krzysztofiak 1996]. Zatem tłumacz powinien świadomie zrekonstruować perspektywę estetyczną i kulturową, zarówno oryginału, jak i własnej epoki, co oznacza „pieczołowite rozszyfrowanie ukrytych w tekście wyjściowym związków z innymi utworami i tendencjami w literaturze i kulturze oraz przetransferowanie tych intertekstualnych zależności do literatury i kultury tekstu docelowego [Krzysztofiak 1996, 38]. Krzysztof Hejwowski natomiast podkreśla, iż „tłumaczenie nie jest operacją na tekstach ani językach, lecz na umysłach – jednym realnym, danym tłumaczowi (jego własnym), i co najmniej trzech (...) wirtualnych, modelowanych przez tłumacza: umyśle autora tekstu, umyśle modelowego odbiorcy tekstu oryginału (lub umysłach modelowych odbiorców tego tekstu) oraz umyśle projektowanego czytelnika przekładu” [Hejwowski 2006, 48].

W teorii przekładu wyróżnia się dwa źródła praktycznej, względnej nieprzekładalności: różnice językowe i kulturowe. Pod pojęciem elementów kulturowych Hejwowski rozumie „takie elementy tekstu, które w sposób szczególny łączą się z kulturą danego kraju” [Hejwowski 2006, 71], zaś różnice językowe występują wtedy, „kiedy tekst wyjściowy zawiera struktury nacechowane językowo, tj. wówczas, gdy wiedza na temat języka wyjściowego (dotycząca jego idiomatyki, polisemii, homonimii, morfologicznego potencjału języka) jest ważną częścią bazy wypowiedzi” [Hejwowski 2006, 105]. Maria Krzysztofiak kwestię przekładalności rozpatruje w obrębie trzech kodów translatorskich: leksykalno-semantycznym, kulturowym i estetycznym (styl, tropy stylistyczne) [Krzysztofiak 1996, 65].

Z pojęciem przekładalności wiąże się także pojęcie ekwiwalencji, to jest „relacji identyczności lub przybliżonej identyczności między jednostkami tłumaczeniowymi dwóch różnych języków, których funkcja dyskursywna jest taka sama lub prawie jednakowa w danym kontekście” [*Terminologia tłumaczenia* 2006, 38]. W szerokim rozumieniu jest to zgodność między tekstem źródłowym, w niniejszym artykule utworem w języku rosyjskim, a tekstem docelowym,

czyli tłumaczeniem powieści na język polski. Gdy obie wersje językowe utworu literackiego przekazują takie samo znaczenie na poziomie językowym, stylistycznym, ideologicznym, estetycznym, zachodzi między nimi ekwiwalencja. Inaczej mówiąc, tekst oryginału i jego przekład „wywołują podobne interpretacje w umysłach swoich odbiorców, a zatem skłaniają ich do odtworzenia stosunkowo podobnych ram czasownikowych, scen, scenariuszy składających się na bazę całej wypowiedzi, do zbudowania podobnego modelu świata przedstawionego w tekście, odwołania się do podobnych elementów wiedzy o świecie, podobnego odczytania modalności tekstu” [Hejwowski 2006, 58].

W praktyce ekwiwalencja oznacza zatem „poszukiwanie w języku docelowym odpowiedniej formy dla przekazania treści i wartości, które wyrażał oryginał” [*Mała encyklopedia...* 2000, 69]. Amerykański tłumacz tekstów biblijnych Eugene Nida wprowadził pojęcie ekwiwalencji formalnej, rozumianej jako mechaniczne odtworzenie właściwości tekstu oryginału, głównie leksykalnych i składniowych, oraz pojęcie ekwiwalencji dynamicznej – przekazanie treści oryginału w języku docelowym z zachowaniem znaczenia i stylu, umożliwiające odbiorcy reakcję zbliżoną do odbiorcy tekstu wyjściowego [por. *Mała encyklopedia...* 2000, 69-70]. Działalność tłumaczeniowa polega więc na doborze różnych, bezustannie modyfikowanych procedur i ciągłym podejmowaniu decyzji.

Materiał badawczy tego artykułu to językowy obraz miłości, językowy sposób wyrażania miłości, który stanowi część pojęcia językowy obraz świata i „jest zawartą w języku, różnie zwerbalizowaną interpretacją rzeczywistości dającą się ująć w postaci zespołu sądów o świecie” [Bartmiński 2006, 12]. Według Janusza Anusiewicza językowy obraz świata „stanowi podsumowanie i zestawienie codziennych doświadczeń i zaakceptowanych przez wspólnotę komunikatywną norm, wartości, sposobów wartościowania oraz wyobrażeń i zestawień wobec rzeczywistości” [Anusiewicz 1999, 263]. Natomiast Renata Grzegorzczkova językowy obraz świata rozumie jako: „strukturę pojęciową utrwaloną w systemie danego języka, czyli w jego właściwościach gramatycznych i leksykalnych realizującą się w języku, za pomocą tekstów wypowiedzi” [Grzegorzczkova 1999, 41].

Uczucie miłości może być wyrażone różnymi słowami. Wyraz *любовь* i wyrazy pokrewne z tym samym rdzeniem *-люб-* bezpośrednio nazywają uczucie miłości. Fragmenty powieści *Zbrodnia i kara* odnoszące się do miłości Swidrygajłowa do Duni zawierają rzeczownik *любовь*, użyty tylko trzy razy, czasowniki: *любить* – cztery razy, *полюбить* – jeden raz, a także pojedyncze użycia wyrazów *любовник*, *любовница* i wyrażenia *любовные преследования*. Oprócz słów z rdzeniem *-люб-* miłość może być nazwana także innymi leksemami. Słownik synonimów języka rosyjskiego *Словарь русских синонимов и сходных по смыслу выражений* [Абрамов, online] przytacza następujące synonimy leksemu *любовь*: (*горячая, беззаветная, бескорыстная, страстная*), *влечение, увлечение, привязанность, склонность, наклонность*,

слабость (к чему), страсть, пристрастие, преданность, тяготение, мания, симпатия, верность, благоволение, благорасположение, благо-склонность, доброжелательство, предрасположение; амур [Абрамов, online]. Także wyraz *любить* ma wiele synonimów: *обожать, чувствовать (питать) любовь к кому, вздыхать по ком, влюбиться в кого, привязаться, пристраститься, приохотиться к кому-чему, быть без ума (без души) от кого, с ума сходить по ком, не надыхаться на кого, души не чаять (не слышать) в ком* [Абрамов, online]. Przytoczone słownikowe synonimy uczucia miłości w większości nie znajdują zastosowania w opisie miłości Swidrygajłowa. Jedynie słowo *страсть* zostało użyte dwukrotnie.

Pomimo braku bezpośrednich nazw miłości, odczuwanej przez Swidrygajłowa do Duni, wiele wypowiedzi i opisów dowodzi, iż jest to silne i namiętne uczucie. Miłość Arkadiusza to w tradycji europejskiej seks, zmysłowość, libido; według trójkatnej teorii miłości Sternberga – miłość ślepa, to jest czysta namiętność, i miłość fatalna – namiętność połączona z zaangażowaniem; natomiast zgodnie z klasyfikacją Johna Alana Lee to połączenie dwóch podstawowych typów miłości, *eros* (miłość erotyczna, namiętna) i *ludus* (miłość ludyczna, zabawa, gra), co tworzy typ pochodny miłości – *manię* (miłość szaleńczą, namiętną, opętańczą i zaborczą). To niewątpliwie miłość tragiczna, ponieważ jest niespełniona i jednostronna. Jest to także uczucie niekompletne ze strony Swidrygajłowa, mimo jego namiętności i zaangażowania nie ma w nim intymności, czyli wzajemnego zaufania i dzielenia uczuć. Dunia nie odwzajemnia uczucia Arkadiusza, którego życiem rządzi namiętny i zmysłowy seks. To jest zwierzęce pożądanie seksualne, bez zwracania uwagi na uczucia i pragnienia drugiej osoby. Aczkolwiek w wyniku braku zaspokojenia seksualnego, satysfakcji i spełnienia pojawia się także załączek „czystej” miłości (*eros*), dążącej do prokreacji lub kreacji, czyli tęsknoty do wyższych form istnienia i więzi międzyludzkiej.

Uczucie miłości opisują, potwierdzają i wskazują, oprócz słów bezpośrednio odnoszących się do miłości z rdzeniem *-люб-* i ich synonimów, również słowa, których znaczenie może wiązać się z wyrażaniem uczucia, np. rumieniec, uśmiech, pocałunek. W wielu przypadkach dopiero szerszy kontekst pozwala zdefiniować słowo lub frazę jako wskazujące na uczucie. Język uczuć to nie tylko słowa wyrażające uczucia, lecz także ruch ciała, gesty, wyraz twarzy, spojrzenie, dotyk, głos jako elementy komunikacji. Zatem słowa opisujące elementy pozawerbalne będą słowami, które też wyrażają uczucie miłości.

Dostojewski przedstawia miłość Swidrygajłowa do siostry Raskolnikowa, Duni, na dwa sposoby. Przede wszystkim sam bohater nazywa swoje uczucia wprost, ale także jego zachowanie i postępowanie staje się pośrednim wyrazem tych uczuć. Na początku znajomości tych dwojga jego miłość jest ukryta pod maską obojętności, a nawet wrogości i złości. Zachowanie Arkadiusza i jego uczucia opisuje matka Rodiona w liście do syna (zob. tabelę 1).

Tabela 1. Przykłady językowego obrazu skrytej miłości Swidrygajłowa do Duni (fragmenty z listu Pulcherii Raskolnikowej)

Oryginał	Przekład
Господин Свидригайлов сначала обходился с ней очень грубо и делал ей разные неучтивости и насмешки за столом... [17] ⁴	Swidrygajłow początkowo obchodził się z nią wielce ordynarnie , prawil jej przy stole różne impertynencje i robił docinki ... [24] ⁵ Swidrygajłow z początku traktował ją bardzo ordynarnie , pozwalał sobie na różne niegrzeczności i kpinki przy stole... [32] ⁶
Может быть, он и сам стыдился и приходил в ужас, видя себя уже в летах и отцом семейства, при таких легкомысленных надеждах , а потому и злился невольню на Дуню [17-18].	Możliwe, że sam się tego wstydził i bał, wiedząc przecieź, że jest już w podeszłym wieku i ma rodzinę, wobec czego rozumiał też może, że płonne są jego nadzieje , i dlatego właśnie był mimo woli zły na Dunię [25]. Może i sam się wstydził i przerażał, że on, człowiek w latach i ojciec dzieciom, żywi takie płocze nadzieje , i właśnie dlatego mimo woli złościł się na Dunię [32].
(...) этот сумасброд давно уже возымел к Дуне страсть , но все скрывал это под видом грубости и презрения к ней [17].	(...) ten wariat już od dawna zapalał do Duni afektem i uczucia swoje ukrywał pod pozorem gburowatości i szyderstwa [25]. (...) ten szalona pała już dawno zapłonał afektem do Duni, lecz ukrywał to pod pozorami gburowatości i lekceważenia [32].

Źródło: opracowanie własne

Matka Raskolnikowa opisuje początkowe zachowanie Swidrygajłowa słowami: *обходился с ней очень грубо и делал ей разные неучтивости и насмешки; злился; под видом грубости и презрения*, które to skrywają inne uczucie: *страсть, при таких легкомысленных надеждах*. Fragmenty z listu Pulcherii w przekładzie Zajączkowskiego i Jastrzębca-Kozłowskiego nazywają uczucie Arkadiusza „afektem”, mimo że słownik podaje polski odpowiednik ‘namiętność’ [*Wielki słownik...* 1986, II, 543]. Obecnie rzeczownik „afekt” to ‘stan silnego wzburzenia’, ale dawniej oznaczał on ‘uczucie sympatii, miłości’ [SJP, online]. Użycie dawnego określenia przenosi czytelnika do XIX wieku, czasu akcji powieści. Afekt w obu wariantach tłumaczenia kryje się za „ordynarnym” zachowaniem pod maską „gburowatości”, „złości”. Jednak już wyrażenie *разные неучтивости и насмешки* zostało w pierwszym tłumaczeniu oddane jako „różne impertynencje i robił docinki”, a w drugim „różne niegrzeczności i kpinki”. Także „nadzieje”, jakie żywił w stosunku

⁴ Wszystkie cytaty w języku rosyjskim wyeksцерpowano z wydania: Достоевский Федор. 2017. *Преступление и наказание*. С комментариями Валдиса Эгле. Grīziņkalns.

⁵ Wszystkie cytaty w języku polskim umieszczone w tabeli na pierwszym miejscu wyeksцерpowano z wydania: Dostojewski Fiodor. 2015. *Zbrodnia i kara*. Przekł. Zajączkowski J.P. Warszawa: Wydawnictwo MG.

⁶ Wszystkie cytaty w języku polskim umieszczone w tabeli na drugim miejscu wyeksцерpowano z wydania: Dostojewski Fiodor. 1992. *Zbrodnia i kara*. Przekł. Jastrzębiec-Kozłowski Cz. Warszawa: Wydawnictwo Puls.

do Duni Swidrygajłow, w pierwszym tłumaczeniu są „płonne” (nieefektywne, nieskuteczne według *Słownika języka polskiego*⁷), a w drugim – „płochę” (‘1. płochliwy; bojaźliwy; 2. niestały w uczuciach, lekkomyślny’)⁸, natomiast w oryginale – *легкомысленные*, czyli „lekkomyślne” [*Wielki słownik...* 1986, I, 534]. Również wyraz *презрение* według słownika [*Wielki słownik...* 1986, II, 198] oznacza ‘pogardę’ lub ‘lekceważenie’. Różnice w tłumaczeniach zawierają się nie tylko w odmiennym przekładzie poszczególnych słów, lecz także całych konstrukcji wyrażań i zdań.

Miłość Arkadiusza przechodzi do fazy jawnej, staje się otwarta, zauważalna, wręcz oczywista. Prawdopodobnie pod wpływem przyjaznej i życzliwej postawy Duni ośmielił się on ujawnić swoje uczucia. Warto jednak zwrócić uwagę, że Swidrygajłow to podstępny i przebiegły człowiek, który konsekwentnie dąży do celu. Jego uczucie do Duni to szaleńcza, namiętna i zaborcza miłość, której nie jest w stanie długo ukrywać. On sam pragnie osiągnąć cel i zdobyć Dunie. Dlatego otwarcie mówi jej o swojej miłości (zob. tabelę 2).

Tabela 2. Przykłady językowego obrazu jawnej miłości Swidrygajłowa do Duni (rozmowa bohaterów)

Oryginał	Przekład
Я вас также люблю... Я вас бесконечно люблю. Дайте мне край вашего платья поцеловать, дайте! дайте! Я не могу слышать, как оно шумит. Скажите мне: сделай то, и я сделаю! Я все сделаю. Я невозможное сделаю. Чему вы веруете, тому и я буду веровать. Я все, все сделаю! Не смотрите, не смотрите на меня так! Знаете ли, что вы меня убиваете... [236]	Ja także panią kocham ... Kocham panią bezgranicznie . Niech mi pani pozwoli ucałować rąbek swojej sukni, niech pani pozwoli! Niech pani pozwoli! Nie mogę znieść szelestu pani sukni. Zrobię wszystko, co pani każe! Zrobię wszystko! Dokonam rzeczy niemożliwych! Uwierzę w to, w co pani wierzy! Zrobię wszystko, wszystko! Niech pani tak nie patrzy, niech pani tak nie patrzy na mnie! Czy pani wie, że pani mnie zabija... [359]
Я же буду ваш раб... всю жизнь... я вот здесь буду ждать... [237]	Ja także kocham ... Kocham cię bezgranicznie . Daj mi pocałować rąbek swojej sukni, daj, daj! Nie mogę słyszeć jej szelestu. Rozkaż mi: „Zrób to a to”... w tej chwili zrobię! Zrobię wszystko . Dokażę niepodobieństw. W co ty wierzysz, w to i ja uwierzę. Wszystko, wszystko zrobię! Nie patrz, nie patrz tak na mnie! Czy wiesz, że mnie zabijasz... [452]
	A ja będę pani niewolnikiem ... całe życie... będę czekał tutaj... [359]
	Ja zaś zostanę jej niewolnikiem ... całe życie... Będę czekał tutaj... [453]

Źródło: opracowanie własne

W tych stwierdzeniach Swidrygajłow używa czasownika *любить*, który bezpośrednio wyraża jego miłość, a przysłówek *бесконечно* dodatkowo podkreśla rosnącą intensywność tego uczucia. W obu wariantach przekładu na język polski to bezpośrednie wyrażenie miłości zostało przetłumaczone tak

⁷ <https://sjp.pl/p/C5%82onny> [Dostęp 20 IX 2019].

⁸ <https://sjp.pl/p/C5%82ochy> [Dostęp 20 IX 2019].

samo: „kocham” i „bezgranicznie kocham”. Kolejna wypowiedź bohatera również należy do bezpośredniego sposobu wyrażania uczucia miłości, chociaż bohater mówi tutaj o miłości innymi słowami. Określenie *ваи раб*, zawiera w sobie koncepcję miłości Arkadiusza, miłości całkowicie podporządkowanej Duni, a także życia podporządkowanego tej miłości. Jest gotów podporządkować swoją wolę, działania i uczucia pragnieniom kobiety, którą kocha. Wielokropki odgrywa szczególną rolę w tych zdaniach. Swidrygajłow nie wie, co jeszcze powiedzieć, jak zdefiniować i wyrazić ogromną silną miłość, pożądanie do Duni. Brakuje mu słów, które mogłyby wyrazić jego uczucie. Wielokropki obrazują te niedopowiedzenia i jednocześnie wyrażają emocje. Również stwierdzenia *я все сделаю, я невозможное сделаю* dowodzą uczucia bohatera, obrazują postawę pełną poświęcenia i oddania. Swidrygajłow jest gotów zrobić wszystko dla Duni, pragnie też jej bliskości, pragnie chociaż „pocałować”/„ucałować” rąbek jej sukni.

Miłość Arkadiusza to miłość bardzo silna, nieustająca, a jednocześnie tragiczna, niezaspokojona. Osiąga najwyższy stopień intensywności w czasie ostatniego spotkania z Dunią. Bohater pragnie przekonać ją do siebie, zdobyć jej serce, chce wiedzieć, czy kobieta go kocha, ponieważ jego przyszłe życie zależy od jej jednego słowa. Swidrygajłow pożąda samej Duni i także pragnie dobrego życia dla niej, jest gotów zrobić wszystko, aby tak się stało. Mówi jej o tym szczerze i wprost pyta młodą kobietę o jej uczucia, używając czasownika *любить*. A kiedy bohater powtórnie pyta o to samo, nie może nawet wypowiedzieć słowa *любить* z powodu ogromnego napięcia. Ponownie wielokropki zastępuje ten czasownik i podkreśla uczucia Swidrygajłowa (zob. tabelę 3).

Tabela 3. Przykłady językowego obrazu jawnej miłości Swidrygajłowa do Duni (ostatnia rozmowa bohaterów)

Oryginał	Przekład
– Так не любишь ? – тихо спросил он [238].	– Więc nie kochasz ? – zapytał cicho [361]. – Więc nie kochasz ? – zapytał z cicha [455].
– И... не можешь?.. Никогда? – с отчаянием прошептал он [238].	– I... nie możesz?... Nigdy? – szepnął z rozpaczą [361]. – I... nie możesz?... Nigdy? – szepnął z rozpaczą [455].

Źródło: opracowanie własne

Opisane fragmenty z tabeli 2 i 3 nie przedstawiają różnic leksykalnych w polskim przekładzie Zajączkowskiego i Jastrzębca-Kozłowskiego. Pojawia się jednak odmienność w konstrukcji wypowiedzi bohaterów. Swidrygajłow i Dunia na początku rozmowy zwracają się do siebie przy użyciu formy grzecznościowej – liczby mnogiej: *Я вас также люблю, Я же буду ваи раб*. Zajączkowski dokonuje wiernego tłumaczenia z zachowaniem formy grzecznościowej: „Ja także panią kocham”, „A ja będę pani niewolnikiem”. Dopiero w miarę wzrostu napięcia emocjonalnego podczas dialogu rozmówcy mieszają formę grzecznościową

z bezpośrednim zwrotem w 2. osobie liczby pojedynczej. Swidrygałow dąży do zaspokojenia swoich pragnień, a pod wpływem silnych doznań traci równowagę emocjonalną i skraca dystans w stosunku do Duni. Zmienia formy ty, wy, pani, co dodatkowo wzmacnia emocjonalność jego wypowiedzi i determinację w dążeniu do zdobycia młodej kobiety. Przekład Jastrzębca-Kozłowskiego nie zachowuje formy grzecznościowej w każdej wypowiedzi.

Swidrygałow o swoich uczuciach opowiada także Raskolnikowowi, przed nim nie ukrywa miłości do Duni, a uczucie nazywa wprost (zob. tabelę 4).

Tabela 4. Przykłady językowego obrazu miłości Swidrygałowa do Duni (rozmowa Swidrygałowa i Raskolnikowa)

Oryginał	Przekład
(...) одним словом, что и я способен прельститься и полюбить [135]	Jednym słowem i ja mogę ulec pokusie i pokochać [208] Słowem, że i ja jestem zdolny upodobać sobie i pokochać [258]
(...) оправдывая свою любовь к Авдотье Романовне [140],	(...) usprawiedliwiając swoją miłość do Awdotii Romanowny [215], (...) tłumacząc się panu ze swej miłości do pańskiej siostry [267],
(...) я, может, самые почтительнейшие чувства при сем питал, да еще думал обоюдное счастье устроить!.. Разум-то ведь страсти служит [135];	(...) mogłem żywić najszlachetniejsze uczucia i myśleć o stworzeniu obopólnego szczęścia . Wszak rozum jest sługą namiętności [208]; (...) mogłem żywić najszacowniejsze uczucia oraz pragnąć obopólnego szczęścia ! Wszak rozum jest sługą namiętności [258];
(...) у меня началось с самого неудержимого сладострастного порыва [227].	(...) zaczęło się to u mnie od ataku szalonej namiętności [346]. (...) u mnie się to zaczęło od nieokiełznanego zmysłowego porywu [435].
(...) никогда не воображал, что могу дойти до такого исступления [228].	(...) nigdy nie wyobrażałem sobie, że mogę dojść do takiego zapamiętania [347]. Nigdy nie wyobrażałem sobie, że mnie ogarnie takie szaleństwo [437].
До какой степени отупения бешенство может довести человека! [228]	Do jakiego stopnia namiętność może człowieka zaślepić! [347] Do jakiego zamroczenia może człowieka doprowadzić wściekłość ! [437]
(...) я бы тут поклялся в вечной любви , блаженстве и прочее, и прочее. Верите ли, я до того тогда врезался [228],	(...) z miejsca zaprzysiągłbym jej wieczną miłość , wierność i tak dalej. Czy da pan wiarę, że byłem tak dalece zakochany [347], (...) tutaj poprzysiągłbym jej wieczną miłość , szczęście i tak dalej, i tak dalej. Czy pan uwierzy? Tak się wtenczas rozamorowałem [437],

Źródło: opracowanie własne

Те самые почтительнейшие чувства – „najszlachetniejsze uczucia” / „najszacowniejsze uczucia” to właśnie miłość w rozumieniu Swidrygajłowa. Świadczą o tym wszystkie wypowiedzi bohatera, w których dosłownie nazywa swoje uczucia miłością. Czasownik *полюбить* „pokochać” i rzeczownik *любовь* „miłość” są takimi słowami. Bohater dodatkowo podkreśla siłę i trwałość uczucia przymiotnikiem *вечный* – „wieczna miłość”. Także czasownik *врезался* oddaje miłość Swidrygajłowa, ponieważ właśnie w języku potocznym ma on znaczenie ‘zakochać się’ [*Wielki słownik...* 1986, I, 154]. Zarówno w pierwszym wariantcie tłumaczenia „byłem zakochany”, jak i w drugim – „rozamorowałem się” uczucie miłości zostało nazwane wprost.

Leksem *прельститься* również odnosi się do miłości dzięki połączeniu z czasownikiem *полюбить* w tym samym zdaniu. Słownik języka rosyjskiego podaje następujące znaczenia hasła *прельститься*: ‘1. skusić się, dać się skusić (znieść), ulec pokusie; 2. ulec czarowi, poddać się urokowi, zafascynować się; obdarzyć uczuciem (miłością), zapalać uczuciem (miłością)’ [*Wielki słownik...* 1986, II, 199]. Tłumacz Jastrzębiec-Kozłowski zastosował ekwiwalent niesłownikowy, ale czasownik „upodobać” to dawniej ‘polubić kogoś lub coś’ [SJP, online] i częściowo mieści się w znaczeniowym zakresie *прельститься*.

Swidrygajłow odbiera swoje uczucie jako wielką, silną miłość – pasję, nazywa je wprost „namiętnością” (*страсть*), podkreślając jego zmysłową stronę. Uważa, że uczucie zaczęło się od *сладострастного порыва*. Wyraz *порыв* nie oznacza miłości, ale w połączeniu z przymiotnikiem *сладострастный*, nabiera nowego znaczenia, znaczenia miłości. Leksem *сладострастный* to ‘pożądliwy, lubieżny’ [*Wielki słownik...* 1986, II, 462] i ‘lubieżny, podniecający’ [*Wielki słownik...* 2004, 742], natomiast *сладострастие* ma następujące ekwiwalenty słownikowe: ‘1. pożądanie, pożądliwość, zmysłowość, lubieżność; 2. rozkosz, lubość’ [*Wielki słownik...* 1986, II, 462]; ‘1. pożądliwość/lubieżność; 2. rozkosz’ [*Wielki słownik...* 2004, 742]. Zastosowane warianty przekładu oddają zmysłową naturę miłości Arkadiusza. Bliższy oryginałowi wydaje się „nieokiełznany zmysłowy porыв” niż „atak szalonej namiętności”, chociaż uczucie bohatera to *mania* – miłość szaleńcza, namiętna, opętańcza i zaborcza.

Podobnie szaleńczą miłość Swidrygajłowa obrazuje słowo *бешенство* ‘wściekłość, szal’ [*Wielki słownik...* 1986, I, 69], które bezpośrednio nie jest związane z uczuciem miłości. Tłumacz Zajęczowski to *бешенство* nazwał „namiętnością”, podkreślając tym samym zmysłowość uczucia. Natomiast drugi wariant tłumaczenia zawiera słownikowe tłumaczenie „wściekłość” i tylko szerszy kontekst opowieści Arkadiusza pozwala na odniesienie tego określenia do jego miłości. Porównywalnie leksem *исступление* (‘szal’ [*Wielki słownik...* 1986, I, 440]), przetłumaczone na „zapamiętanie” i „szaleństwo”, opisuje szaleńczą miłość Swidrygajłowa do Duni.

Gdy ten dowiaduje się, że kobieta go nie kocha, mówi o tym Rodionowi. Sam twierdzi, że już jej nie kocha, jednocześnie nie zaprzecza, że coś do niej czuł (zob. tabelę 5).

Tabela 5. Przykłady językowego obrazu braku wzajemnej miłości Swidrygajłowa i Duni (rozmowa Swidrygajłowa i Raskolnikowa)

Oryginał	Przekład
Вы правы, она меня не любит ; но никогда не ручайтесь в делах, бывших между мужем и женой или любовником и любовницей [229].	Ma pan rację, nie lubi mnie. Ale niech pan nigdy nie ręczy w sprawach między małżonkami lub kochankami [348]. Racja, ona mnie nie lubi ; ale niech pan nigdy nie ręczy za to, co się dzieje między mężem a żoną lub kochankiem a kochanką [438].
(...) никакой я теперь любви не ощущаю, и никакой, так что мне самому даже странно это, потому что я ведь действительно ничто ощущал ... [140]	(...) nie mam żadnego dla niej uczucia , żadnego. Sam się temu dziwię, bo przecież naprawdę czułem coś do niej... [215] (...) teraz żadnej miłości nie odczuwam, żadnu-sień-kiej, tak że aż sam się dziwię, bo wszak dawniej coś rzeczywiście odczuwałem ... [267]

Źródło: opracowanie własne

W wypowiedzi Swidrygajłowa używane są rzeczowniki: *любовник* „kochanek” i *любовница* „kochanka”. Są to nazwy osób, które łączy uczucie miłości. I dokładnie tych określeń użył on, opisując uczucia między nim a Dunią, mimo że miłość pojawiła się tylko z jego strony i mimo że potwierdza, iż jego wybranka go *не любит* „nie lubi”. Nie lubi, czy nie kocha? Czasownik „lubić” o znaczeniu ‘czuć do kogoś sympatię’ [SJP, online] również nazywa pozytywne uczucia związane z miłością i w pierwszym fragmencie zastępuje rosyjski czasownik *любить* w obu wariantach tłumaczenia. Wcześniejsza wymiana zdań między Swidrygajłowem i Raskolnikowem pozwala na zastosowanie polskiego czasownika „lubić” w odniesieniu do uczuć Dunieczki. Ona nie tylko nie kocha Arkadiusza, ona nawet go nie lubi. Swidrygajłow także twierdzi, że nie kocha kobiety, jednak to nieprawda. Bardzo trudno mówić mu o swojej niespełnionej miłości, namiętności, więc jego wypowiedź (drugi fragment w tabeli 5) jest urwana, niedokończona. Miłość mężczyzny, w oryginale *любовь*, została w tłumaczeniu Zajączkowskiego nazwana hiperonimem „uczucie”, natomiast wariant przekładu Jastrzębca-Kozłowskiego zawiera bezpośrednie określenie „miłość”.

Uczucia Swidrygajłowa przejawiają się również w jego zachowaniu. W wielu działaniach i wypowiedziach bohatera manifestuje się jego miłość do Duni. Opowiada on Raskolnikowowi o jego siostrze z podziwem, jak o kobiecie, którą kocha (zob. tabelę 6).

Swidrygajłow kocha w Duni wszystko, jej spojrzenie, urodę, zalety, wszystko, co wiąże się z ukochaną, nawet szelest jej sukni. Wykrzyknikowe zdania podkreślają emocjonalność wypowiedzi i uwidaczniają pozytywne uczucia bohatera do kobiety. Oba warianty przekładu zawierają takie same tłumaczenia kluczowych słów: „boskie”, „szelest sukni”, „zalety”. Różnice pojawiają się w tłumaczeniu leksemów: *хороша* – „ładna”/„piękna”, *взгляд* – „spojrzenie”/„wzrok” i *сверкает* – „błyskać”/„roziskrzyć się”.

Tabela 6. Przykłady językowego obrazu miłości Swidrygajłowa do Duni (rozmowa Swidrygajłowa i Raskolnikowa)

Oryginał	Przekład
(...) ваша сестрица имеет столько преимущества , что не мог же и я не поддаться некоторому впечатлению [140].	(...) pańska siostra ma tyle zalet , że i ja nie mogłem pozostać obojętny [215]. (...) siostra pańska posiada tyle zalet , że nie mogłem i ja nie ulec pewnemu wrażeniu [267].
Ну да и Авдотья-то Романовна! [226]	No, ta Awdotia Romanowna! [345] No bo też ta Awdotia Romanowna! [433]
Ох, если бы вы видели, Родион Романыч, хоть раз в жизни глазки вашей сестрицы так, как они иногда умеют сверкать ! [228]	Ach, gdyby pan widział, Rodionie Romanowiczu, choć raz w życiu, jak pańska siostra potrafi blyskać oczami ! [347] (...) żebyś choć raz w życiu widział oczęta swojej siostry, jak one czasem potrafią się roziskrzyć [437].
Черт возьми, зачем же она так хороша ? [227]	Niech to diabli, czemu ona jest taka ładna ? [346] Do diaska, czym ja winien, że jest taka piękna ? [435]
(...) уверяю вас, что этот взгляд мне снился; шелест платья ее я уже наконец не мог выносить [228].	(...) zapewniam pana, że śniło mi się to spojrzenie . Nie mogłem już znieść szelestu jej sukni [347]. Upewniam pana, że mi się ten wzrok śnił; doszło do tego, że już nie mogłem znieść szelestu jej sukni [437].
(...) в вас все божественно ... [234]	(...) wszystko w pani jest boskie ... [356] (...) wszystko w pani jest boskie ... [448]

Źródło: opracowanie własne

Arkadiusz przedstawia Rodionowi swoje marzenia. Pragnie poślubić Dunię, zorganizować, stworzyć „szczęście” dla niej i dla siebie, ponieważ ją kocha. Słowo „szczęście” jest tutaj wyrazem tej miłości (zob. tabelę 7).

W wypowiedziach Swidrygajłowa nie ma bezpośrednich nazw miłości, ale jego postawa świadczy o uczuciu. Bohater twierdzi: *еду добиваться руки* – „jadę ubiegać się o rękę” / „jadę dobijać się o rękę” ukochanej, ma poważne plany w stosunku do Duni. Czasownik *добиваться* został różnie przetłumaczony, oba warianty występują w słowniku [Wielki słownik... 1986, I, 268]. Jednak leksem „ubiegać się” to ‘dążyć do uzyskania lub osiągnięcia czegoś’ [SJP, online], a dobijać się to ‘stukać mocno, chcąc się gdzieś koniecznie dostać’, ale także potocznie ‘osiągnąć coś lub dotrzeć do kogoś po wielu staraniach’ [SJP, online].

Swidrygajłow nie chce, żeby Dunia poślubiła Łuzyna, pragnie jej szczęścia i dlatego składa propozycję Raskolnikowowi. Trudno stwierdzić jednoznacznie, czy ta propozycja jest potwierdzeniem miłości, czy próbą jej kupienia.

Tabela 7. Przykłady językowego obrazu miłości Swidrygajłowa do Duni (rozmowa Swidrygajłowa i Raskolnikowa)

Oryginał	Przekład
еще в Москве воображал, что еду добиваться руки Авдотьи Романовны [140]	W Moskwie przekonany byłem, że jadę ubiegać się o rękę Awdotii Romanowny [215] W Moskwie wyobrażałem sobie, że jadę dobijać się o rękę Awdotii Romanowny [267]
(...) да еще думал обоюдное счастье устроить!.. [135]	(...) mogłem (...) myśleć o stworzeniu obopólnego szczęścia [208]. (...) mogłem ... pragnąć obopólnego szczęścia! [258]
(...) я попросил бы позволения предложить ей десять тысяч рублей и таким образом облегчить разрыв с господином Лужиным, разрыв, от которого, я уверен, она и сама была бы не прочь, явилась бы только возможность [140].	(...) ośmieliłbym się zapropnować jej dziesięć tysięcy rubli, aby tym sposobem ułatwić zerwanie z panem Łużynem. Zerwanie, którego – pewny jestem – sama pragnęłaby, gdyby widziała taką możliwość [215]. (...) spytałbym, czy mi raczy pozwolić, bym jej ofiarował dziesięć tysięcy rubli i w ten sposób ułatwić zerwanie z panem Łużynem, które to zerwanie, nie wątpię, byłoby i po jej myśli, gdyby się nadarzyła możliwość [267].

Źródło: opracowanie własne

Jego ukochana wybiera innego. Jednak Arkadiusz wie, że Łużyn jest złym człowiekiem i Dunią nie będzie z nim szczęśliwa, a on życzy swojej ukochanej kobiecie jak najlepiej. Tłumaczenie czasownika *предложить* jako „ofiarować” może kreślić inną stronę miłości Swidrygajłowa. W wyniku braku spełnienia pojawia się załączek „czystej” miłości, tęsknoty do wyższych form istnienia i więzi międzyludzkiej.

Narrator powieści w opisie Swidrygajłowa również potwierdza jego żarliwe uczucie do Duni. Nie tylko myśli, ale i wygląd zewnętrzny bohatera podczas ostatniego spotkania z ukochaną wyrażają silną miłość (zob. tabelę 8).

Swidrygajłow pragnie Duni całym swoim ciałem. Żarliwa i namiętą miłość wyraża się w jego oczach, w spojrzeniu „błyszczącymi oczami” (*сверкающими глазами*). Płomień (*пламень*) to także metaforyczny obraz tego uczucia. Bohater widzi obiekt swojego uczucia tak „pięknym” jak nigdy dotąd, patrzy na kobietę wzrokiem „gorączkowo-namiętym” (*воспаленно-страстным*). Przekład piątego fragmentu z tabeli 8 Zajączkowskiego odstępkuje od treści oryginału. Tłumacz przebudował zdanie, a określenie *воспаленно-страстный* skrócił do „namiętny” i odniósł nie do wzroku, a do determinacji.

Kolejnym leksemem, który nie nazywa bezpośrednio miłości, ale w powszechnym rozumieniu kojarzy się z umiejscowieniem wszelkiego rodzaju uczuć, jest „serce” (*сердце*). Serce Swidrygajłowa przepełnia miłość do Duni, jednocześnie jego serce cierpi z powodu nieodwzajemnionego uczucia.

Tabela 8. Przykłady językowego obrazu miłości Swidrygajłowa do Duni (słowa narratora powieści)

Oryginał	Przekład
(...) в глазах его уже блистал тот же самый пламень [234],	(...) w oczach miał już ten plomień [355], (...) w oczach jego już pałał ten plomień [448],
(...) начал он с сверкающими глазами , почти шепотом, сбиваясь и даже не выговаривая иных слов от волнения [236].	(...) zaczął prawie szeptem z blyszczącymi oczami , płacząc się i polykając wyrazy ze zdenerwowania [359]. (...) zaczął z blyszczącymi oczami , prawie szeptem, tracąc wątek i ze zdenerwowana nie wymawiając niektórych słów [452].
Никогда еще он не видал ее столь прекрасною [237].	Nigdy nie wydawała mu się tak piękna [360]. Nigdy jeszcze nie widział jej tak pięknej [454].
Огонь, сверкнувший из глаз ее в ту минуту, когда она поднимала револьвер, точно обжег его, и сердце его с болью сжалось [237].	Jej pałające oczy, gdy podnosiła rewolwer, paliły go po prostu, serce ścisnął bolesny skurcz [360]. Plomień, który buchnął z jej oczu, w chwili gdy podniosła rewolwer, aż go parzył; serce skurczyło mu się z bólu [454].
Он стоял пред нею в двух шагах, ждал и смотрел на нее с дикою решимостью, воспаленно-страстным , тяжелым взглядом [238].	Stał o dwa kroki przed nią, czekał i patrzył na nią z dziką, namiętną determinacją w oczach [361]. Stał o dwa kroki przed nią, oczekiwał i patrzył na nią z dziką determinacją, wzrokiem ciężkim, gorączkowo-namiętnym [455].
Он вспомнил, как ему в то мгновение точно жалко стало ее , как бы сердце сдавило ему... [242]	Przypomniał sobie, że w tamtej chwili zrobiło mu się jej żal, serce mu się ścisnęło... [368] Pomyślał, że wówczas zrobiło mu się jej na chwilę żal, serce mu się ścisnęło... [463]
Мало-помалу давешний образ Дунечки стал возникать пред ним, и вдруг дрожь прошла по его телу [242].	Powoli obraz Duni zamajaczył mu przed oczyma, przeszedł go dreszcz [368]. Z wolna począł się przed nim zarysowywać obraz Dunieczki; przebiegł go dreszcz [463].

Źródło: opracowanie własne

Arkadiusz przekonuje się, że kobieta go nie kocha, ale jego miłość jest tak silna, iż nie może po prostu przestać jej kochać. Jego serce ścisnęło się z bólem (*сердце его с болью сжалось*), gdy uświadomił sobie, że Dunia może go nawet zabić. Przekład na język polski frazy *сердце его с болью сжалось* w obu wariantach „serce ścisnął bolesny skurcz” i „serce skurczyło mu się z bólu” nie odbiega znacząco od oryginału i nie zakłóca odbioru treści. W następnym fragmencie określenie *сердце сдавило ему* zostało przetłumaczone w obu przekładach tak samo – „serce mu się ścisnęło”. Pojawia się jednak różnica w tłumaczeniu frazy *в то мгновение точно жалко стало ее*. Zajączkowski zastosował dokładne tłumaczenie – „w tamtej chwili zrobiło mu się jej żal”, a Jastrzębiec-Kozłowski

przestawił kolejność słów – „zrobiło mu się jej na chwilę żal”. Czy Swidrygajłow poczuł żal w tamtej chwili czy na chwilę?

Arkadiusz do końca myśli i marzy o swojej ukochanej Duni, mimo iż już stracił nadzieję, że ona go kiedykolwiek pokocha. Nadal obraz tej kobiety wzbudza w nim wiele emocji, o czym świadczy dreszcz przebiegający po jego ciele.

Nie tylko sam autor, lecz także inni bohaterowie powieści opowiadają o uczuciach i myślach Swidrygajłowa. Rodion i jego matka oceniają postępowanie i zachowanie zakochanego Arkadiusza (zob. tabelę 9).

Tabela 9. Przykłady językowego obrazu miłości Swidrygajłowa do Duni (list matki Raskolnikowa)

Oryginał	Przekład
(...) осмелился сделать Дуне явное и гнусное предложение [18],	(...) ośmielił się zrobić Duni jawnie bezecną propozycję [25], poważył się zrobić Duni niedwuznaczną a haniebną propozycję [32]
Марфа Петровна нечаянно подслушала своего мужа, умолявшего Дунечку в саду [18],	Marfa Pietrowna przypadkowo podsłuchiwała swojego męża, jak nagabywał Dunię в огродzie [25], Marfa Pietrowna niechcący podsłuchiwała, jak jej mąż molestuje Dunieczkę в огродzie [32],
(...) господин Свидригайлов одумался и раскаялся и, вероятно пожалев Дуню , представил Марфе Петровне полные и очевидные доказательства всей Дунечиной невинности [18],	(...) pan Swidrygajłow zreflektował się, żałując tego, co zrobił, i prawdopodobnie litując się nad Dunią , przedstawił Marfie Pietrownie wystarczające i oczywiste dowody niewinności Duni [26], (...) pan Swidrygajłow opamiętał się, poczuł skruchę, widocznie zrobiło mu się żal Duni i przedstawił żonie całkowity i oczywisty dowód, że Dunia Bogu ducha winna [33],

Źródło: opracowanie własne

Matka w liście do Rodiona zauważa jawne amory Swidrygajłowa do córki. Wydaje się, że wyrażenie *гнусное предложение* nie ma nic wspólnego z określeniem uczucia miłości. Jednak matka tak właśnie nazywa tę manifestację uczuć. Jednocześnie informuje syna o uczuciach Swidrygajłowa i o swojej opinii na ten temat. Wyrażenie *явное и гнусное предложение*, brzmiące w języku polskim ‘jawna i nikczemna/podła propozycja’ [*Wielki słownik...* 1986, I, 217] zostało przetłumaczone przez Zajączkowskiego na „jawnie bezecną propozycję”, a przez Jastrzębca-Kozłowskiego na „niedwuznaczną a haniebną propozycję”. Obie wersje przekładu odbiegają od oryginału, zawierają jednak negatywną ocenę zachowania Arkadiusza. Matka Raskolnikowa określa także miłosne starania mężczyzny jako „nagabywanie” i „molestowanie”. W oryginale Pulcheria używa imiesłowu *умолявшего*, utworzonego od czasownika *умолять* o znaczeniu słownikowym ‘błagać’ [*Wielki słownik...* 1986, II, 647]. Wyraz „molestować”,

czyli ‘nakłaniać kogoś do kontaktów niechcianych seksualnych; nagabywać’ [SJP, online] zawęży znaczenie czasownika *умолять* i jednocześnie pozbawia pozytywnego znaczenia – ‘usiłnie prosić o coś’ [SJP, online]. W przekładzie na język polski została również zmieniona część mowy, znaczenie imiesłowu zostało oddane poprzez formy czasownikowe. Podobnie w ostatnim fragmencie z tabeli 9 imiesłów przysłówkowy *пожалев* Jastrzębiec-Kozłowski zamienił na „zrobiło mu się żal”. W tłumaczeniu Zajączkowskiego forma imiesłowu została zachowana, ale użyto innego odpowiednika znaczeniowego „litując się”. Czasownik „litować się”, tj. ‘odczuwać, przejawiać litość, współczuć komuś lub czemuś’ [SJP, online], odnosi się do uczucia litości, a czasownik „pożałować”, tj. ‘poczuć żal z powodu czegoś, co zaszło lub nie zaszło, co minęło lub minie niewykorzystane; okazać komuś współczucie’ [SJP, online], do uczucia żalu. Swidrygajłow żałuje, że Dunia cierpi z jego powodu, że została niesłusznie posądzona o uwodzenie żonatego mężczyzny. Tylko kochający mężczyzna, dla którego kochana kobieta jest najdroższa na świecie, może chcieć uwolnić ją od podejrzeń.

Rodion Raskolnikow również negatywnie ocenia zachowanie Swidrygajłowa, co wyraża w rozmowie ze swoim przyjacielem Razumichinem (zob. tabelę 10).

Tabela 10. Przykłady językowego obrazu miłości Swidrygajłowa do Duni (rozmowa Raskolnikowa i Razumichina)

Oryginał	Przekład
Через его любовные преследования она от них вышла [142],	Na skutek jego zalotów opuściła ich dom [218], Przez jego amory musiała ich opuścić [270],

Źródło: opracowanie własne

Raskolnikow nazywa postępowanie Arkadiusza w stosunku do Duni miłosnymi prześladowaniami (*любовные преследования*). Sam rzeczownik *преследование* ‘prześladowanie’ [Wielki słownik... 1986, II, 201] nie budzi w pierwszej kolejności skojarzeń z miłością, ale zachowanie Swidrygajłowa jest powodowane jego miłością do Duni. Przymiotnik *любовные* ‘miłosne’ łączy *преследования* z uczuciem miłości. Także rosyjski słownik *Большой толковый словарь русского языка* [online] odnotowuje znaczenie czasownika *преследовать* ‘стремиться к чему-л., добиваться осуществления чего-л.’, ‘не оставлять в покое, мучить (о мыслях, чувствах)’ i podaje przykład: *Она меня преследует своей любовью* [Большой..., online]. W polskim przekładzie zastosowano rzeczowniki „zaloty” i „amory”, które bezpośrednio odnoszą się do miłości, ale nie zawierają pejoratywnego znaczenia „prześladowania” – ‘stałe przykrości, szykany wymierzone przeciwko osobom o innych poglądach, innej wierze itp.’ [SJP, online].

***

W niniejszych rozważaniach podjęto próbę analizy językowego obrazu miłości w tłumaczeniu na język polski na przykładzie miłości Arkadiusza Swidrygajłowa do Awdotii Romanowny. Celem analizy było zwrócenie uwagi na analogie i rozbieżności występujące w wybranych fragmentach tekstu, zawierających określenia miłości. Zaprezentowana analiza pozwoliła sformułować następujące wnioski.

Przedstawiony językowy obraz miłości Swidrygajłowa do Duni został oparty przede wszystkim na wypowiedziach samego bohatera. Przytoczone 22 fragmenty to słowa Arkadiusza, w których bohater bezpośrednio nazywa swoje uczucie „miłością” i w których także opisuje swoje myśli, uczucia, zamiary i zachowanie, pośrednio wyrażając miłość. Pozostałe analizowane fragmenty (14) stanowią wypowiedzi Raskolnikowa, jego matki – Pulcherii Raskolnikowej oraz narratora powieści.

Językowy obraz miłości Swidrygajłowa do Duni zawiera słowa bezpośrednio nazywające uczucie oraz pośrednio związane z miłością, których znaczenie wyjaśnia szerszy kontekst zdaniowy i tekstowy. Spośród wyekscerpowanych 36 fragmentów opisujących miłość mężczyzny 10 przykładów zawiera nominacje bezpośrednio nazywające uczucie, natomiast 26 cytatów opisuje je pośrednio.

Określenia bezpośrednio nazywające uczucie miłości, do których należą wyraz *любовь* i wyrazy pokrewne z tym samym rdzeniem *-люб-*, przedstawiają nielicznie reprezentowany sposób wyrażania uczucia Swidrygajłowa do Duni. W wybranych 36 fragmentach opisujących uczucie miłości rzeczownik *любовь* został użyty tylko 3 razy, a czasowniki: *любить* – 4 razy, *полюбить* – 1 raz. Odnotowane zostały także pojedyncze użycia wyrazów *любовник* i *любовница* oraz wyrażenia *любовные преследования*. Natomiast spośród synonimów leksemów *любовь* i *любить*, podawanych przez słownik synonimów języka rosyjskiego *Словарь русских синонимов и сходных по смыслу выражений* [Абрамов, online], jedynie leksem *страсть* został użyty dwukrotnie.

Przekład reprezentowanych nominacji bezpośrednio wyrażających uczucie miłości nie przedstawiał większych trudności. W języku polskim istnieją równoznaczne odpowiedniki dla rosyjskich słów *любовь*, *любить*, *любовник*, *любовница* – ‘miłość, kochać, kochanek, kochanka’, i zostały one wykorzystane w obu wariantach tłumaczenia. W jednym analizowanym fragmencie czasownik *любить* został przetłumaczony na ‘lubić’. Zastosowanie przez obu autorów przekładów tego znaczenia może wynikać z szerszego kontekstu tekstowego i odniesienia uczucia bohaterki tylko do jego części, początku uczucia. Również pojęcie *любовь* „miłość” jedynie raz zastąpił hiperonim „uczucie”, a *страсть*, zazwyczaj tłumaczony jako „namiętność”, zastąpił rzeczownik „afekt”. Znaczenie wyrażenia *любовные преследования* zostało oddane przez rzeczowniki „zaloty” i „amory”. Tak więc zastosowane w obu przekładach ekwiwalenty w obrębie nominacji bezpośrednio odnoszących się do uczucia miłości nie odbiegają od definicji słownikowych poszczególnych wyrazów.

Nominacje pośrednio opisujące uczucie miłości Swidrygajłowa do Duni to m.in. leksemy z języka rosyjskiego *счастье, чувства, поцеловать, преимуущества, божественно, шелест платья, пламень, сверкающие глаза, прекрасная, раб*, które znajdują swój bliski ekwiwalent w języku polskim w obu wariantach tłumaczenia: „szczęście”, „uczucia”, „pocałować/ucalować”, „zalety”, „boskie”, „szelst sukni”, „płomień”, „błyszczące oczy”, „piękna”, „niewolnik”. Rozbieżności między oryginałem i wariantami tłumaczenia pojawiają się w 15 cytatach pośrednio opisujących miłość Swidrygajłowa.

Osobny problem badawczy stanowią rozbieżności zachodzące między oryginałem i tłumaczeniami w obrębie konstrukcji gramatycznych i składniowych, których analiza nie była celem niniejszego artykułu, a które także warto rozpatrzyć.

Bliskość kulturowa, chociaż nie gwarantuje doskonałości przekładu, znacznie go ułatwia. Jednak relacja pomiędzy słowem autora i słowem tłumacza nie zawsze jest obrazem doskonałej harmonii czy bezkrytycznej akceptacji. Czasami przekład degraduje autora i wydobywa z cienia tłumacza, czyniąc go twórcą równoprawnym z autorem dzieła. „Przekład jest zawsze tylko przekładem, nie jest dziełem oryginalnym. Jednakże można się zbliżyć do oryginału i to na wszystkich jego poziomach: stylistycznym, semantycznym, kulturowym, estetycznym, terminologicznym itd.” [Pieńkos 2003, 77]. Tłumaczenie dzieła literackiego powinno mieć jeden cel, jakim jest stworzenie tekstu jak najbardziej zbliżonego do oryginału. Wszystkie odstępstwa od oryginalnego tekstu tworzą w różnym stopniu nowy utwór, któremu tłumacz nadaje nowy ton i brzmienie.

Bibliografia

- Abramov Naum. 2002. *Slovar' russkih sinonimovi shodnyh po smyslu vyraženij*. Pečatnoe izdanie Moskva: Russkie slovari, 1999 [Абрамов Наум. 2002. *Словарь русских синонимов и сходных по смыслу выражений*. Печатное издание Москва: Русские словари, 1999]. W: <http://gramota.ru/> [Dostęp 12 VI 2019].
- Anusiewicz Janusz. 1999. *Problematyka językowego obrazu świata w poglądach niektórych językoznawców i filozofów niemieckich XX wieku*. W: *Językowy obraz świata*. Red. Bartmiński J. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej: 261-189.
- Апресян Юрий Д. 1995. *Semantyka leksykalna. Synonimiczne środki języka*. Wrocław-Warszawa-Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Бахтин Михаил. 1970. *Проблемы поэтики Достоевского*. Przeł. Modzelewska N. Warszawa: PIW.
- Bahtin Mihail M. 1972. *Проблемы поэтики Достоевского*. Moskva: Худо̀жественная литература [Бахтин Михаил М. 1972. *Проблемы поэтики Достоевского*. Москва: Художественная литература].
- Bartmiński Jerzy. 2006. *Językowe podstawy obrazu świata*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.

- Berdâev Nikolaj A. 1991. *N.A. Berdâev orusskoj filosofii*. Ekaterinburg: Izdatel'stvo Ural'skogo Universiteta [Бердяев Николай А. 1991. *Н.А. Бердяев о русской философии*. Екатеринбург: Издательство Уральского Университета].
- Bierdiajew Mikołaj. 2004. *Światopogląd Dostojewskiego*. Przeł. Paprocki H. Kęty: Wydawnictwo Antyk.
- Bol'soj tolkovyj slovar' ruskogo âzyka*. 1998/2014. Gl. red. Kuznecov S.A. Sankt-Peterburg: Norint [Большой толковый словарь русского языка. 1998/2014. Гл. ред. Кузнецов С.А. Санкт-Петербург: Норинт]. W: <http://gramota.ru/> [Dostęp 12 VI 2019].
- Ciccarelli Sandra K., White J. Noland. 2016. *Psychologia*. Poznań: Dom Wydawniczy REBIS.
- Colman Andrew M. 2009. *Słownik psychologii*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Dostoevskij Fedor. 2017. *Prestuplenie i nakazanie*. S komentarzami Valdisa Ėgle. Grīzīņkalns [Достоевский Федор. 2017. *Преступление и наказание*. С комментариями Валдиса Эгле. Grīzīņkalns].
- Dostojewski Fiodor. 1992. *Zbrodnia i kara*. Przeł. Jastrzębiec-Kozłowski C. Warszawa: Wydawnictwo Puls.
- Dostojewski Fiodor. 2015. *Zbrodnia i kara*. Przeł. Zajączkowski J.P. Warszawa: Wydawnictwo MG.
- Grzegorzczkowska Renata. 1999. *Pojęcie językowego obrazu świata*. W: *Językowy obraz świata*. Red. Barmiński J. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej: 39-46.
- Grzmot-Bilski Grzegorz J. 2016. *Mysterium iniquitatis. Bierdiajew i Dostojewski*. „Filo-Sofija” nr 34(3/I): 199-218.
- Hejwowski Krzysztof. 2006. *Kognitywno-komunikacyjna teoria przekładu*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Jaworski Mateusz. 2013. *Polifoniczna struktura tekstu artystycznego Fiodora Dostojewskiego w kontekście psychologii głębi Carla Gustava Junga na materiale powieści Zbrodnia i kara*. „Kultury Wschodniosłowiańskie – Oblicza i Dialog” t. 3: 27-36.
- J.P. Zajączkowski. W: https://pl.wikipedia.org/wiki/J.P._Zaj%C4%85czkowski [Dostęp 5 VI 2019].
- Krzysztofiak Maria. 1996. *Przekład literacki we współczesnej translatoryce*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Lewicki Roman. 2017. *Metody, techniki i strategie w procesie tłumaczeniowym: Próba porządkownia terminologii przekładoznawczej*. „Konińskie Studia Językowe” 5(3): 357-365.
- Mała encyklopedia przekładoznawstwa*. 2000. Red. Dąbbska-Prokop U. Częstochowa: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Języków Obcych i Ekonomii „Educator”.
- May Rollo. 1993. *Miłość i wola*. Poznań: Dom Wydawniczy REBIS.
- Mirowicz Anatol, Dulewiczowa Irena, Grek-Pabisowa Iryda, Maryniakowa Irena. 1986. *Wielki słownik rosyjsko-polski*. T. I, II. Moskwa-Warszawa: Wydawnictwo Russkij Jazyk- Państwowe Wydawnictwo Wiedza Powszechna.
- Ordudary Mahmoud. *Techniki, strategie i metody tłumaczeniowe*. Tłum. Poźniak A. W: http://mlingua.pl/pol/czytelnia/technologie_tlumaczeniowe1,,techniki_strategie_i_metody_tlumaczeniowe_mahmoud_ordudary_tlum_agnieszka_pozniak_,a,641.html [Dostęp 29 II 2020].
- Pieńkos Jerzy. 2003. *Podstawy przekładoznawstwa. Od teorii do praktyki*. Kraków: Kantor Wydawniczy ZAKAMYCZE.
- Pietrzak Przemysław. 2003. *Na granicy dialogu. Język i etyka w powieści „Zbrodnia i kara” Fiodora Dostojewskiego*. „Teksty Drugie: teoria literatury, krytyka, interpretacja” 2/3 (80/81): 282-302.

- Salich Hanna. 2018. *Techniki i strategie tłumaczenia neologizmów autorskich*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Słownik języka polskiego PWN*. W: <https://sjp.pwn.pl/> [Dostęp 20 IX 2019].
- Terminologia tłumaczenia*. 2006. Red. Delisle J., Lee-Jahnke H., Cormier C.M. Tłum. Tomaszewicz T. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Wielki słownik rosyjsko-polski z kluczem polsko-rosyjskim*. 2004. Red. Wawrzyńczyk J. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN SA.
- Wierzbicka Anna. 1971. *Kocha, lubi, szanuje. Medytacje semantyczne*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Zaron Zofia. 1985. *Wybrane pojęcia etyczne w analizie semantycznej (Kochaj bliźniego swego)*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.
- Żuk Grzegorz. 2010. *Językowy obraz świata w polskiej lingwistyce przełomu wieków. W: Przeobrażenia w języku i komunikacji medialnej na przełomie XX i XXI wieku*. Red. Karwatowska M. i Siwiec A. Chełm: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa: 239-257.